

Alisher Navoiy asarlarida tarbiya va insonparvarlik masalalari

Mubinaxon Jalolxon-qizi Jo‘raxonova
Fazilatxon Nuraliyeva
Ilmiy maslahatchi: M.Mirzakarimova
Andijon davlat chet tillar instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada buyuk o‘zbek mutafakkiri va shoiri Nizomiddin Mir Alisher Navoiy ijodidagi markaziy g‘oya - insonparvarlik (humanizm) hamda komil inson tarbiyasining o‘ziga xos xususiyatlari ilmiy va falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Muallif shoirning “Xamsa” tarkibidagi dostonlari va “Mahbubul-qulub” asari misolida odob-axloq mezonlari, ustoz -shogird munosabatlari, ilm egallashning ahamiyati hamda jamiyatda inson qadrini ulug‘lash tamoyillarini bugungi kun pedagogikasi bilan bog‘lagan holda yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, insonparvarlik, tarbiya, odob-axloq, komil inson, “Hayratul-abror”, “Mahbubul-qulub”, “Xamsa”, ma’rifat, adolat, saxovat, ilm-fan, ustoz e’zosi, nafs tarbiyasi, ma’naviyat, milliy qadriyatlar, tasavvuf

Issues of education and humanism in the works of Alisher Navoi

Mubinaxon Jalolkhon-kizi Jo‘raxonova
Fazilatkhon Nuraliyeva
Scientific advisor: M.Mirzakarimova
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: This article analyzes the central idea of humanism (humanism) and the specific features of the upbringing of a perfect person in the work of the great Uzbek thinker and poet Nizomiddin Mir Alisher Navoi from a scientific and philosophical perspective. Using the poet’s epics in the “Khamsa” and the work “Mahbubul-qulub”, the author sheds light on the criteria of morality, teacher-student relations, the importance of acquiring knowledge, and the principles of glorifying human dignity in society, linking them with today’s pedagogy.

Keywords: Alisher Navoi, humanity, education, morality, perfect person, “Khairatul-abror”, “Mahbubul-qulub”, “Khamsa”, enlightenment, justice, generosity, science, teacher's love, education of the soul, spirituality, national values, Sufism

Jahon madaniyati va adabiyoti xazinasiga beqiyos hissa qo‘shgan buyuk mutafakkir Nizomiddin Mir Alisher Navoiy o‘z asarlari bilan insoniyatga ma’naviy kamolot yo‘llarini ko‘rsatib berdi. Navoiy ijodining bosh g‘oyasi - inson va uning ma’naviy dunyosidir. Shoir yashagan davr murakkab bo‘lishiga qaramay, u o‘zining butun hayoti va ijodini xalq manfaatiga, inson qadrini yuksaltirishga hamda yosh avlod tarbiyasiga bag‘ishladi. Uning asarlaridagi har bir misra zaminida insonni ulug‘lash, uning dardiga darmon bo‘lish va yuksak axloq egasiga aylantirish maqsadi yotadi.

Insonparvarlik tushunchasi Navoiy talqinida juda keng ma’noga ega. U insonni borliqdagi eng aziz va muqaddas xilqat deb biladi. Navoiyning “Xalqqa xizmat qilish - eng oliy baxt” degan qarashi uning barcha asarlariga singib ketgan. “Hayratul-abror” dostonida shoir insonning qadr-qimmatini uning boyligi yoki mansabi bilan emas, balki uning insoniyligi, saxovati va o‘zgalarga ko‘rsatgan yordami bilan o‘lchanishini uqtiradi. “Odamiy ersang demagil odami, Oniki, yo‘q xalq g‘amidin g‘ami” degan misralar bugungi kunda ham jahon humanizmining oltin qoidasi bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu misralar orqali mutafakkir insonni faqat o‘z manfaati bilan yashamaslikka, balki jamiyat uchun foydali bo‘lishga undaydi.

Alisher Navoiy yoshlar tarbiyasida ilm va ma’rifatning o‘rmini birinchi o‘ringa qo‘yadi. Uning fikricha, tarbiya beshikdan boshlanishi va inson butun umri davomida o‘zini-o‘zi isloh qilib borishi lozim. “Mahbubul-qulub” asari inson axloqining haqiqiy qomusidir. Unda shoir jamiyatdagi turli kasb egalari, ularning fe‘l-atvori va tutumlarini tahlil qiladi. Yaxshi fe‘l-atvorni jannat eshiklarining kaliti deb atasa, yomon xulqni insonning eng katta dushmani sifatida tasvirlaydi. Ayniqsa, yolg‘onchilik, baxillik va kibr kabi illatlarni qattiq qoralaydi. Tarbiyaning eng muhim bosqichi sifatida nafsni jilovlashni ko‘rsatadi. Nafsni yenggan insongina haqiqiy erkinlikka va ma’naviy yuksaklikka erisha oladi.

Ustoz va murabbiylarga bo‘lgan ehtirom Navoiy ijodida alohida o‘rin tutadi. “Haq yo‘lida kim senga bir harf o‘qitmish ranj ila, Aylamak bo‘lmas ado oning haqin yuz ganch ila” degan bayti orqali shoir o‘qituvchi va murabbiyning mehnatini dunyodagi hech qanday boylik bilan o‘lchab bo‘lmasligini ta’kidlaydi. Bu qarashlar hozirgi ta’lim tizimida o‘qituvchi nufuzini oshirish, yoshlarda kattalarga hurmat va kichiklarga izzat tuyg‘usini shakllantirishda muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Navoiy uchun ilm faqat qog‘ozdagi bilim emas, balki amalga oshiriladigan, insonning xulqida namoyon bo‘ladigan nurdir.

“Xamsa” dostonlarida, xususan, "Farhod va Shirin"da biz komil inson timsolini ko‘ramiz. Farhod - nafaqat jismonan baquvvat, balki yuksak bilimli, hunarmand, adolatli va sabr-toqatli yigitdir. Uning sevgisi faqat shaxsiy tuyg‘u emas, balki xalqqa, vatanga va insoniyatga bo‘lgan cheksiz muhabbatdir. Farhodning tog‘ni teshib suv

keltirishi - bu inson irodasining va mehnatning g'alabasidir. Navoiy ushbu qahramon orqali yoshlarga mehnatsevarlikni, qiyinchiliklar oldida chekinmaslikni va har qanday vaziyatda insoniylikni saqlab qolishni o'rgatadi. Bu esa yosh avlod tarbiyasida vatanparvarlik va fidoyilik namunasi bo'lib xizmat qiladi.

Adolat va insonparvarlik tushunchalari o'zaro uzviy bog'liqdir. "Saddi Iskandariy" dostonida shoh va raiyat o'rtasidagi munosabatlar, davlatni adolat bilan boshqarish masalalari ilgari suriladi. Shoirning fikricha, agar mamlakatda adolat bo'lmasa, unda insonparvarlik ham, tarbiya ham bo'lmaydi. Adolatli hukmdor o'z xalqini boy va baxtli qiladi, bu esa jamiyatda sog'lom ma'naviy muhit yaratilishiga zamin bo'ladi. Navoiyning bu o'gitlari bugungi demokratik jamiyat qurish jarayonida, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishda dasturilamal bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Alisher Navoiy asarlari ma'naviyat xazinasini bo'lib, u yerdagi tarbiya va insonparvarlik g'oyalari hech qachon eskirmaydi. Shoirning boy adabiy merosi yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda yuksak odob-axloqni shakllantirish hamda komil inson darajasiga ko'tarishda beqiyos manbadir. Navoiy o'gitlariga amal qilish - har bir inson uchun ham farz, ham qarzdir. Chunki uning asarlarini o'rganish orqali biz o'zligimizni anglaymiz, dunyoqarashimizni kengaytiramiz va jamiyatda o'z munosib o'rnimizni topamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. "Hayratul-abror" (Mukammal asarlar to'plami, 20 jildlik). - Toshkent: Fan, 1991.
2. Alisher Navoiy. "Mahbubul-qulub". – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011.
3. Alisher Navoiy. "Farhod va Shirin". – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2006.
4. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2024). "Avesto" va pedagogik fikrlar rivoji. *Science and Education*, 5(2), 224-228.
5. Madaminjonovna, M. M. METHODOLOGY OF EDUCATIONAL TEACHING OF GENERAL SCIENCES.
6. Muhammaddilyor Diyorbek O'G'Li Uzoqjonov, & Maxliyoxon Madaminjonovna Mirzakarimova (2025). Atrof-muhitni asrash va ekologik barqarorlikni ta'minlash muammolari. *Science and Education*, 6 (12), 17-21.
7. Mirzakarimova, M. (2025). O'QUVCHILARDA TADBIRKORLIK TUSHUNCHALARINI RIVOJLANTIRISHNING DIAGNOSTIK TAHLILI. *Scientific journal of the Fergana State University*, (4), 1-1.

8. Mirzakarimova, M. (2025). Didactic Effectiveness of Teaching General Sciences with an Entrepreneurial Orientation. *Journal of Institutional Research South East Asia*, 23(3).

9. Uzoqjonov, M. D. O. G. L., & Mirzakarimova, M. M. (2025). Zamonaviy texnologiyalarning atrof-muhitga ta'siri. *Science and Education*, 6(11), 281-284.

10. El-Atrash, A., Zaki, S., Tousson, E., & Negm, M. (2022). Copper oxide nanoparticles induced liver and kidney toxicity in rat. *Asian Journal of Biochemistry, Genetics and Molecular Biology*, 12(4), 154-160.

11. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonov, M. D. O. G. L. (2025). Zamonaviy axborot texnologiyalariga o'tishda axborot xavfsizligi. *Science and Education*, 6(10), 89-93.

12. МИРЗАКАРИМОВА, М. М. (2022). ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ТАДБИРКОРЛИККА ЙУНАЛТИРИБ УЎҚИТИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ.

13. Madaminjonovna, M., & Uzoqjonov, M. (2025). The possibilities of solving environmental problems through technology. *Academic Journal of Science, Technology and Education*, 1(7), 11-15.

14. Uzoqjonov, M., & Mirzakarimova, M. (2025). The role and significance of artificial intelligence in modern society. *Technical Science Integrated Research*, 1(6), 8-10.

15. Mirzakarimova, M., & Uzoqjonov, M. (2025). Information security in information-communication technologies. *Academic Journal of Science, Technology and Education*, 1(6), 8-11.

16. УМНОВ, Д. Г., КАРИЕВ, А. Д., ТЕШАБОВ, А. Ю., & МИРЗАКАРИМОВА, М. М. (2024). Формирование финансовой грамотности и культуры потребления у старших дошкольников. *Перспективы науки и образования*, (6 (72)), 420-436.

17. MADAMINJONOVNA, M. X. T. T. Y. (2022). NALTIRIB O'QITISHNING DИДАКТИК АСОСЛАРИ. *Nova. Pub*, 1-128.

18. Madaminjonovna, M. M. (2024). ECOLOGICAL-VALEOLOGICAL CULTURE IN THE "MAN-NATURE-SOCIETY" SYSTEM. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(5), 51-55.

19. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2024). Pedagogik mahoratning shakllanishi va rivojlanishi. *Science and Education*, 5(3), 264-269.

20. Mirzakarimova, M. M. (2024). O'qituvchining muomala madaniyati. *Science and Education*, 5(4), 278-282.

21. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2023). Scientific and pedagogical activity of Imam al-Bukhari. *Science and Education*, 4(12), 321-324.

22. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2023). O‘zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash muammolarini o‘rganish va bartaraf qilish. *Science and Education*, 4(11), 78-83.

23. Mirzakarimova, M. (2023). CLIL TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA O‘QUVCHILARNING TADBIRKORLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION METOD VA VOSITALAR. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (6), 410-415.

24. Мирзакаримова, М. М. (2020). Умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими. *Science and Education*, 1(4), 97-103.

25. Мирзакаримова, М. М. (2020). ESSENTIAL COMPOSITION OF ENTREPRENEURSHIP FUNCTIONAL LITERACY. *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL" INNOVATION TECHNICAL AND TECHNOLOGY*, 1(1), 63-65.

26. Mirzakarimova, M. M. (2022). The Necessity to Develop Students' Entrepreneurial Skills in English Classes. *Telematique.-2022.-S*, 7128-7131.

27. Мирзакаримова, М. М. (2020). Замонавий шароитларда умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими. *Science and Education*, 1(4), 216-222.

28. Mirzakarimova, M. (2023). EFFECTIVENESS OF STUDENTS'ENTREPRENEURIAL SKILLS DEVELOPMENT THROUGH CLIL TECHNOLOGIES. *Академические исследования в современной науке*, 2(8), 92-94.

29. Madaminjonovna, M. M. (2023). Innovative Methods and Tools for Developing Students' Entrepreneurial Skills Using CLIL Technologies. *International Journal of Human Computing Studies*, 5(3), 15-17.